

Språkdokumentasjon innen fennistikken og kvensk

Leena Niiranen
UiT Norges arktiske universitet

Abstract

The study of the Finnish language – called Fennistics – focused on collecting Finnish dialect material from very early on. During the 19th century the interest in studying dialects was governed by the idea that dialects could be used to develop modern written Finnish. However, gradually the study of dialects also became an area of study in its own right. Collecting material on Kven dialects belonged to the larger project of Fennistic data collection from the very beginning. As a consequence of this, a substantial amount of material about Kven dialects can be found in Finnish dialect archives, material which has been used in the process of revitalizing Kven. In this article, language documentation is defined as an activity which also includes traditional dialectology. By contrast, documentary linguistics is a field of linguistics established in the 1990s which focuses on revitalizing endangered languages. The paper compares and discusses these two approaches to language documentation.

Keywords: Kven, dialectology, language documentation, Fennistics

1. Innledning

Språkdokumentasjon er en viktig del av språkrevitalisering. Spesielt i situasjoner der språket ikke lenger brukes aktivt, må for eksempel utviklingen av læremateriell basere seg på tidligere språkdokumentasjon i arkiver. I denne artikkelen diskuterer jeg betydningen av språkdokumentasjon av kvensk i finske arkiver for revitaliseringen av kvensk språk.

Trond Trosterud har gitt et viktig bidrag til kvensk språkdokumentasjon gjennom sitt arbeid med kvensk språkteknologi. Arbeidet hans inkluderer etableringen av elektronisk kvensk ordbok og en morfologisk analysator for kvensk (Giella-fkv). Dette er nyttige hjelpemidler for alle som ønsker å lære seg kvensk, og ikke minst for studenter som studerer kvensk ved UiT (Giellatekno).

Selv om dokumentasjon av kvensk også har skjedd i Norge, både før og etter at kvensk fikk status som eget språk i 2005, vil jeg i denne artikkelen konsentrere meg om dokumentasjonen av kvenske dialekter som finnes i finske arkiver. Mye materiale av kvenske dialekter i finske arkiver skyldes at de ble ansett for å være dialekter av finsk før kvensk fikk status som eget språk (Hyltenstam og Milani 2003; Söderholm 2017: 23).

Først vil jeg presentere begrepet, *språkdokumentasjon*, og hvordan dette begrepet skiller seg fra *dokumentasjonslingvistikk*.¹ Jeg drøfter også betydningen av språkdokumentasjon for språkrevitalisering. Påfølgende presenterer jeg hvordan kvensk språk har inngått som en del av prosjekter for innsamling av materiale innen fennistikken, altså forskningen på det finske språket. Målet er å gi en oversikt over ulike samlinger av kvenske dialekter i finske arkiver. Jeg vil drøfte hvordan og med hvilken hensikt disse materialene ble samlet inn. Avslutningsvis drøfter jeg betydningen av denne språkdokumentasjonen for revitaliseringen av kvensk språk.

---

¹ På engelsk *language documentation* og *documentary linguistics*.

2. Dokumentasjonslingvistikk, språkdokumentasjon og revitalisering

På 1990-tallet økte oppmerksomheten på at mange språk var truet av å forsvinne ut av bruk. Austin og Sallabank (2018: 207) konstaterer at språkdokumentasjon ble etablert blant lingvister som en reaksjon på denne situasjonen. Lingvistikkenes oppgave var å dokumentere truede språk. I tillegg ble revitalisering av truede språk også en agenda for mange språkforskere.

Målet for språkdokumentasjon av truede språk er å samle inn et representativt korpus av språk brukt i dets sosiale og kulturelle kontekst. Målet er også at korpuset skal reflektere variasjon mellom språkbrukere i ulike alder og kjønn. Talere av truede språk skal også delta aktivt i innsamlingsprosjekter i tillegg til forskere (Austin 2020: 199–209).

Mens Austin og Sallabank (2018) og Austin (2020) betrakter språkdokumentasjon som et nytt fagfelt, er språkdokumentasjon etter Woodbury (2011: 159) like gammel virksomhet som skrivekunsten. Hans definisjon av språkdokumentasjon er «opprettelse, annotasjon, bevaring og formidling av transparente opptegnelser av et språk»². Austin (2020: 203–205) derimot kaller resultater av tidligere innsamlingsprosjekter for 'eldre / tradisjonsmaterialer' «legacy materials». Selv om dette materialet enkelte ganger er samlet inn av profesjonelle lingvister, kan deres kvalitet variere. Slikt materiale kan likevel være verdifulle for revitaliseringsprosjekter i tilfeller det ikke lenger finnes språkbrukere igjen.

Jalava og Sandman (2018: 597–598) påpeker at lingvistisk feltarbeid innen amerikansk strukturalisme var det historiske utgangspunktet for dokumentasjonslingvistikk, og at feltarbeid i tillegg var vanlig innen fennougistik. Woodbury (2011: 162–163) løfter frem spesielt den amerikanske antropologen Franz Boas som allerede på begynnelsen av 1900-tallet utviklet metodikk for språkdokumentasjon, og derfor kan betraktes som en viktig foregangsfigur også for den moderne dokumentasjonslingvistikken. I tillegg retter han oppmerksomhet mot dokumentasjonsarbeidet av aleutisk i Alaska som professor Knut Bergsland foretok allerede på 1950-tallet (ibid. 166).

Det er grunn til å skille mellom et relativt nytt fagfelt fra 1990-tallet og virksomhet som ble drevet vesentlig mye tidligere for å dokumentere språk. Jeg referer til fagfeltet med termen «dokumentasjonslingvistikk». Fagfeltet ble etablert på 1990-tallet, og det setter søkelys på dokumentasjon av truede språk. Woodbury (2011: 185 fotnote1) påpeker at også dokumentasjonslingvistikk kunne referere til lingvistisk arbeid der man dokumenterer språk i mer generell betydning. Derfor kunne for eksempel korpuslingvistikk høre til dokumentasjonslingvistikk. Siden dette fagfeltet i dag referer til dokumentasjon av truede språk, bruker han likevel begrepet dokumentasjonslingvistikk i denne etablerte betydningen. Jeg bruker begrepene *dokumentasjonslingvistikk* og *språkdokumentasjon* på samme måte som Woodbury (2011), og referer med språkdokumentasjon til virksomhet som jeg oppfatter å være mye eldre enn fagfeltet som man i dag kaller dokumentasjonslingvistikk. I denne artikkelen vil jeg presentere spesielt hvordan språkdokumentasjon har foregått i finsk språkforskning eller fennistik.

På 1800-tallet kjente man ikke til finske dialekter, og derfor ble det ansett som viktig å dokumentere dem (Häkkinen 2008: 101–102; Luodonpää-Manni og Ojutkangas 2018: 416–417). Denne virksomheten hører til det man kaller tradisjonell dialektologi. En samfunnsmessig målsetning for innsamling av finske dialekter på 1800-tallet var å få etablert et moderne skriftspråk. En teoretisk målsetning derimot var språkhistorisk på grunn av at det manglet gammel skriftlig dokumentasjon for å kunne belyse språkhistorisk utvikling for finsk (Hovdhaugen et al. 2000: 422). Den sistnevnte målsettingen hadde i tillegg sammenheng med den tidsaktuelle junggrammatiske språkteorien på slutten av 1800-tallet. Målsettingen preget hvordan innsamlingsarbeidet ble gjennomført: man var interessert bare i de eldste talerne av lokale dialekter. Man oppfattet lokale dialekter som homogene, og festet til å begynne ikke oppmerksomhet ved variasjon mellom ulike talere (Hovdhaugen et al. 2000: 422; Palander 2000: 436; Nuolijärvi og Sorjonen 2005: 11–12).

I denne artikkelen refererer språkdokumentasjon til innsamling av alt tilgjengelige språkmateriale. Språkdokumentasjon kan innbefatte trykte tekstsamlinger, ordbøker og grammatiske verk. Disse tre – grammatikk, tekstsamling og ordbok – utgjør en grunnstamme for språkdokumentasjon, slik allerede Boas hadde påpekt (Woodbury 2011: 163; Jalava og Sandman 2018: 601).

² "...creation, annotation, preservation, and dissemination of transparent records of a language" Woodbury (2011: 159). Oversettelse fra engelsk av forfatteren.

Noen truede språk er dokumentert i svært liten grad, andre ikke i det hele tatt. Enkelte truede språk er imidlertid dokumentert kun gjennom arkivsamlinger av ulikt språkmateriale (Spence 2018: 179). Selv om språkmateriale i arkiv er en viktig ressurs i arbeidet med å revitalisere språk, er dette også en ressurs som kan være utfordrende å nyttiggjøre. Språklige samlinger i arkiv kan ha vært produsert bare for språkforskning. Forskere har i slike tilfeller vært sentrale i å legge premissene for hvilket materiale som har blitt samlet inn, og på hvilke måter dette har blitt gjennomført. Arkivsamlinger som er produsert av lekmenn, kan være mindre pålitelige, for eksempel pga. at de kan være notert ned med et inkonsekvent skrivesystem eller på en måte som ikke representerer riktig uttale eller språkbruk. Arkivmateriale kan være vanskelig å lokalisere, og innhenting av informasjon fra arkivmaterialet kan være en tidskrevende prosess. Transkripsjoner av språkmateriale kan dessuten være vanskelig å forstå uten lingvistisk utdanning (Spence 2018: 179–180; Austin 2020: 203–205).

Spence (2018: 183–184) påpeker også at arkivmateriale ikke inkluderer alle sider av språklige uttrykk. Muntlig språkbruk er ikke nødvendigvis inkludert i arkivmaterialet dersom det ikke finnes lydopptak. Dokumentasjon av fenomener som er typisk for det talte språket, finner man kun dersom det finnes et stort antall lydopptak av høy kvalitet i arkivene. Også betydningen av ord kan være vanskelig å avgjøre dersom ordene er hentet fra et lite korpus. Som eksempel nevner Spence at tekster utgitt i 1923 på wailaki (et urfolkspråk i California), inneholder fire forskjellige ord som tilsvarer det engelske ordet *to eat* 'å spise'. Er alle disse ordene synonymmer, eller har de forskjellige betydninger? Dette er det ikke enkelt å finne ut av når størrelsen på korpuset er bare noen få tusen ord.

Mangler i arkivert språkmateriale kan eventuelt bøtes på for eksempel gjennom å sammenligne språklige trekk med bedre dokumenterte slektspråk. Om man har en grammatikk tilgjengelig, kan man også rekonstruere språkformer. Det er likevel alltid viktig å tilpasse materiale funnet i arkivene slik at de kan benyttes i revitaliseringen (Austin 2020: 205). For eksempel må lingvistiske transkripsjoner som regel forenkles, og arkivmateriale må organiseres slik at også andre enn lingvister kan ha tilgang til dem (Spence 2018: 183–185).

3. Kvenske dialekter i fennistiske innsamlingsprosjekter

I dette kapittelet gir jeg først en oversikt over forskningshistorie av dialekter i Finland, og etter dette presenterer jeg arkiver der kvensk språkmateriale bevares.

3.1. En kort innføring i forskningen av finske dialekt

Den systematiske innsamlingen av og forskningen på finske dialekter startet på 1870-tallet. Denne forskningsinteressen var til å begynne med en prosess som hadde som mål å utvikle finsk som et skriftspråk som kunne brukes på alle samfunnsområder i Finland (Hovdhaugen et al. 2000: 422; Mielikäinen 2017: 355–356). Forskningen på finske dialekter hørte dermed til den finske nasjonsbyggingen. Etableringen av finsk som skriftspråk spilte en vesentlig rolle i denne prosessen.

Tanken om å utvikle finsk til et moderne nasjonalt skriftspråk hentet sin ideologi fra nasjonalromantikken. Finsk ble et skriftspråk under reformasjonen på 1540-tallet, da det Nye testamente og andre religiøse skrifter ble utgitt på finsk. Under den svenske tiden ble finsk likevel lite brukt i andre skriftlige sjangre enn den religiøse (Häkkinen 1994; Häkkinen 2015). Etter 1809 var den politiske situasjonen endret. Finland var nå et autonomt storhertugdømme som hørte til Russland. Den nye finske nasjonen søkte en historisk identitet gjennom folkediktning og historisk språkforskning som beviste at finsk var i slekt med en rekke språk som ble snakket i Russland (Tommila 1989: 53). På begynnelsen av 1800-tallet økte interessen for innsamlingen av finske folkedikt, noe som ledet til arbeidet med å gi ut folkeeposet Kalevala i 1935. Det finske språket fikk etter hvert en viktig symbolverdi som nasjonens språk. Til å begynne med ønsket man å benytte svensk som administrasjonsspråk selv om Finland ikke lenger var del av Sverige, og svensk var blitt et minoritetsspråk i landet (Häkkinen 1994).

Under svensketiden var universitetet (grunnlagt i 1640) i Finland i Åbo, men hovedstaden i det nye autonome Finland ble plassert i Helsingfors. Etter at Åbo brant ned i 1827, ble universitetet flyttet til Helsingfors. En viktig begivenhet for utviklingen av faget finsk ved universitetet var etableringen av et lektorat i finsk i 1829. Det første professoratet i finsk ble etablert i 1851. Den første professoren i finsk

språk og litteratur i Helsingfors ved Kejslerliga Alexandersuniversitetet i Finland het Matias Aleksander Castrén som er bedre kjent som forsker av finsk-ugriske språk – spesielt de samojediske språkene – og er kjent for å ha grunnlagt sammenlignende uralistikk. Professoratet dekket ikke bare finsk språk og litteratur, men også beslektede språk med tilhørende litteratur og etnografi. Castrén døde allerede i 1852, og etter dette ble Elias Lönnrot valgt til denne stillingen i 1854 (Häkkinen 2008: 96). Lönnrot ble fulgt av August Ahlqvist i 1863. Under Ahlqvist sin tid hørte forskningen av andre finsk-ugriske språk fortsatt til det samme fagområdet. Fennistikk ble etablert som et eget fagfelt først etter at Ahlqvist gikk av. Det nye faget ble delt mellom Arvid Genetz, som ble professor i fennougristikk i 1891, og Emil Nestor Setälä, som ble professor i finsk 1893 (Häkkinen 2008: 127).

Mye av forskningen på det finske språket ble foretatt også utenfor universitet. En viktig aktør var «Suomalaisen Kirjallisuuden Seura» *Finska litteratursällskapet* (FLS³) som ble grunnlagt i 1831 (Häkkinen 2008: 74–78). Denne foreningen hadde som formål å utvikle finsk til et skriftspråk som kunne brukes på alle samfunnsområder, samt å støtte utgivelsen av finskspråklig litteratur (Sulkunen 2004: 24–27; Häkkinen 2008: 79; Kolehmainen 2014: 58–59). Ved FLS ble det foreslått å samle inn finske dialekter allerede i 1847.

På 1850-tallet begynte FLS å orientere seg mer mot vest enn øst. Enkelte fennomaner – forsvarere av det finske språket – tok avstand fra Russland og orienterte seg mer mot Sverige og allmenneuropeiske nasjonale bevegelser (Sulkunen 2004: 115–116). Spesielt Yrjö Koskinen, en kjent ungfennoman, ønsket å endre fokuset FLS hadde hatt på folkediktning og slektspråk i Russland, og foreslo forskning på språk og kultur hos finner som bodde i Sverige og Norge (Sulkunen 2004: 145). Allerede på 1820-tallet hadde Carl Axel Gottlund – som ble lektor i finsk ved universitetet i Helsingfors i 1839 – foretatt studiereiser i Finnskogen i Norge og Värmland i Sverige (Haugen 2021). Det første prosjektet ved FLS var å sende David Skogman for å samle inn historiske tradisjoner, sanger, eventyr og språkidiommer hos kvener og tornedalsfinner i 1865 (Sulkunen 2004: 147–148).

Professor i finsk, August Ahlqvist fikk etter hvert et anstrengt forhold til ungfennomaner og spesielt til Yrjö Koskinen. Fennomaner ved FLS var blitt delt i ulike fraksjoner på 1860–70-tallet, da en gruppe som ble kalt kulturfennomaner skilte seg ut fra ungfennomaner. August Ahlqvist hørte til den førstnevnte fraksjonen, og Yrjö Koskinen til den andre. Fraksjonene skilte seg i synet på hvordan man skulle betrakte den svenske arven og det svenske språkets status i Finland. Kulturfennomaner hadde en mer positiv holdning til svensk og mente at Finland burde være takknemlig for den svenske arven som hadde bragt vestlige institusjoner og tradisjoner til landet. Ungfennomaner, som var språknasjonalister, mente at svensk i Finland hindret utviklingen av det finske språket (Paunonen 1976: 311; Virtanen 2002: 86–89; Engman 2016: 84–90, 115–118).

Resultatet ble at Ahlqvist stiftet en ny forening i 1876 «Kotikielen seura» «Forening for finske studier» (FFS), en forening for studenter og forskere som også skulle arbeide med forskningen av finsk og etableringen av finsk som skriftspråk, slik som FLS også gjorde (Kolehmainen 2014: 59). Forskningen på dialekter samt navneforskning hørte til foreningens program helt fra begynnelsen. Ahlqvist var den første som organiserte en systematisk innsamling av dialekter, som man på dette tidspunktet fortsatt kjente dårlig (Paunonen 1976: 380–381; Häkkinen 2008; Hovdhaugen et al. 2000: 246).

Dialektforskningen skilte seg etter hvert fra det ideologiske arbeidet med å etablere finsk som et skriftspråk, og utviklet seg til å bli et eget forskningsfelt. Setälä etablerte det junggrammatiske forskningsparadigmet i Finland, som ble toneangivende ikke minst innen dialektforskningen (Korhonen 1986: 129; Hovdhaugen et al. 2000: 180, 423–424). Blant de første monografiene om finske dialekter finner vi flere som er skrevet om nordfinske dialekter. Den første er om tornedalsdialekten, og ble skrevet av Paavo Salonius i 1881. Knut Cannelin skrev om kemidialekten i 1888/1889. Begge disse fikk stipend fra FLS for å samle inn dialektmateriale fra disse områdene (Korhonen 1986: 95, 168; Sulkunen 2004: 187).

Martti Airila skrev en avhandling om tornedalsdialekten i 1912. Airila var Setäläs elev, og var på samme måte som Setälä en junggrammatiker. Hans avhandling er en lydhistorisk gjennomgang av denne dialekten, og han sammenligner den med andre finske dialekter. I motsetning til tidligere nevnte forskere,

³ Jeg bruker det svenske navnet for finske institusjoner når institusjonen har et offisielt svensk navn. Ellers har jeg oversatt navnene til norsk.

sammenligner Airila tornedalsdialekten også med kvenske dialekter. Airila kjente for eksempel til Konrad Nielsens undersøkelse av kvenske dialekter (Airila 1912; Nielsen, manuskript).

Etter hvert ble flere arkiver etablert for å ta vare på innsamlet dialektmateriale. Det eldste arkivet er «Suomen murteiden sana-arkisto» *Finska dialektarkivet*, som har sine røtter fra slutten av 1800-tallet. «Nimiarkisto» *Namnarkivet* ble etablert i 1915. «Suomen kielen nauhoitearkisto» *Finska bandarkivet* ble etablert i 1959 og «Muoto-opin arkisto» «*Arkivet for morfologi*» i 1967, begge ved Helsingfors universitet. Arkivene ble flyttet til «Kotimaisten kielten keskus» *Institutet för de inhemska språken* på 1970-tallet.

3.2. *Finska dialektarkivet*

Formålet med å samle inn ordforråd i dialekter var å videreutvikle det finske skriftspråket (Strandberg 2004: 13). Allerede på slutten av 1860-tallet hadde man planer om at samlinger av dialektord, setninger og fraseologi skulle lede til utgivelsen av en dialektordbok (Strandberg 2004: 14; Grünthal 2014: 243).

I 1884 foreslo E. N. Setälä som da var formann i FFS, et program for innsamling av ordforrådet i dialekter som også skulle omfatte finskspråklige dialektområder i Nord-Norge og Värmland i Sverige. I 1896 presenterte Setälä sitt ordbokprogram for FLS, og dette året regnes som begynnelsen av *Finska dialektarkivet*. Dialektordboka skulle inkludere alle ord man kunne finne i allmuespråket, ikke bare såkalte dialektord. I tillegg skulle dialektordboka gi informasjon om bøyingsmønster av ord, og belyse ordbruk i setninger og fraser. Dialektordboka skulle gi et fullstendig bilde av dialekter ikke bare i Finland, men også i Nord-Sverige, Nord-Norge og Värmland (Strandberg 2004: 20).

Ordboksprosjektet ved FLS utviklet seg så sakte at det i 1916 ble stiftet et aksjeselskap for å ivareta samlingen av dialektord (Strandberg 2004: 44). I 1925 ble virksomheten flyttet til en egen statsfinansiert stiftelse (Grünthal 2014: 245). Denne stiftelsen «*Sanakirjasäätiö*» var en viktig organisasjon for fennistisk forskning gjennom mange år. Flere av dem som arbeidet der, fikk senere universitetsstillinger innen finskfaget. Også studenter og andre interesserte deltok i stiftelsens arbeid (Häkkinen 2008).

I tillegg til lingvister, deltok også stipendiater og andre interesserte i innsamlingen av dialektord allerede på slutten av 1800-tallet (Lappalainen og Siirainen 1999: 566–567). For at de skulle ha ferdighetene som krevdes for å samle inn ordforråd, ble det utviklet ulike hjelpemidler. En viktig kilde til finsk ordforråd på 1800-tallet var Lönnrots svensk-finsk ordbok som ble gitt ut i to deler i 1874 og 1880 (Paunonen 1976: 369–374; Strandberg 2004: 16). Lönnrots ordbok var den største ordboka på dette tidspunktet når det gjaldt antall finske ord: ordboka inkluderer 200 000 oppslagsord. Ordartiklene er skrevet på svensk. I ordboka ble det tatt med mange østfinske dialektord, men ordboka presenterte også mange avledninger som Lönnrot hadde konstruert selv. Hvilke dialektområder ordene ble samlet inn fra, er ikke nevnt i Lönnrots ordbok (Häkkinen 1994: 420; Strandberg 2004: 7–8).

Lönnrots ordbok ble grunnlaget for innsamlingen av dialektord i finske dialekter. I 1899 ga E.A. Ekman ut «*Suomen kielen keräilysanasto*» Det finske språkets innsamlingsordliste. Heftet tok, i tillegg til Lönnrots ordbok, også hensyn til avhandlinger som var gitt ut om finske dialekter, for eksempel Cannelins avhandling om kemidialekten, og andre tekster som inneholdt ordforråd av finske dialekter. I forordet til Ekmans innsamlingsordliste ble det fremmet et ønske om at heftet kunne brukes i innsamlingen av finske dialekter ikke bare i Finland, men også utenom Finlands område, som for eksempel i Norge (Strandberg 2004: 26).

I dag omfatter *Finska dialektarkivet* 8 millioner kartotek kort med 400 000 ord. I årene 1927–90 ble et blad som het «*Sanastaja*» Ordsamler brukt i arbeidet med frivillige informanter (Häkkinen 2008). Selv om Nord-Norge var inkludert i innsamlingen av dialektord, vet man ikke om det var kvener blant de frivillige innsamlerne.

Enkelte lingvister samlet inn ordforråd i Norge. Blant disse var ekteparet Lyyli og Martti Rapola, som samlet inn kvenske dialekter på 1930-tallet. Martti Rapola var professor i finsk ved Åbo universitet 1924–1930 og ved Helsingfors universitet 1930–57. Han arbeidet ved den tidligere nevnte ordbokstiftelsen der han ledet innsamlingsarbeid av ordforråd i perioden 1920–23. Han var bl.a. interessert i språkhistorie, og gjorde innsamlingsarbeid i Nordreisa og Lyngen i 1935 for å samle inn kvensk ordforråd. Han ga ut to artikler i 1939 og 1940, basert på disse dialektene i FFS sitt tidsskrift *Virittäjä* (Anttila et al 1995: 392).

Lyyli Rapola arbeidet som stipendiat for ordbokstiftelsen og samlet inn dialektord 1927–1933. Hun samlet inn stedsnavn både fra Värmland i Sverige og Finnskogen i Norge. Hun deltok på innsamlingsreise til Lyngen og til Nordreisa med Martti Rapola (Tiedenaisia). Hennes innsamling av kvenske ordforråd inkluderer 1475 ord fra Lyngen og 582 ord fra Nordreisa (Utvik 1996: 41). Senere på 1940-tallet arbeidet Lyyli Rapola ved Namnarkivet i Helsingfors.

Andre som har levert kvensk ordforråd til Finska dialektarkivet, er for eksempel Anna-Riitta Lindgren som arbeidet som stipendiat i Nord-Norge på slutten av 1960-tallet og 1970-tallet.

3.2. *Namnarkivet*

Også Namnarkivet hører til de eldste språkarkivene i Finland. Allerede i 1876 ble det foreslått av FFS at man skulle begynne å samle inn stedsnavn (Itkonen 1997: 14). Arkivet ble grunnlagt i 1915, da «Tieteellisten seurain paikannimitoimikunta» Stedsnavnkomité for vitenskapelige foreninger ble etablert. Også historiske foreninger, slike som «Suomen muinaismuistoyhdistys» Finska fornminnesforening, var interesserte i navnegranskning. I deres program gikk man inn for å samle inn bare spesifikke navn, slik som navn med uklart semantisk innhold eller navn som kunne belyse bosetningshistorie (Uusitalo 2015).

Stedsnavnkomitéen hadde derimot som mål å arrangere systematisk innsamling av finske og samiske stedsnavn i Finland, inkludert nærområder i tilstøtende land. Prinsipper om hvilke stedsnavn som skulle tas med i samlingen, ble utvidet, og det ble bestemt at også navn på mindre steder og navn som hadde en tydelig semantisk betydning, skulle være inkludert (Uusitalo 2015). Dette prinsippet nevner Kiviniemi (1990: 14) som et av de viktige prinsippene for å legge grunnlaget for forskningen på stedsnavn i Finland. Han skriver at den største delen av samlingen kommer fra 1950-tallet (ibid. 27). Kvenske stedsnavn som finnes i Namnarkivet i Finland er samlet inn av finske forskere på 1970- og 80-tallet. Bland disse var Anna-Riitta Lindgren, Riitta Matilainen, Outi Honkasalo og Eira Söderholm (Kvenske stedsnavn).

Namnarkivet inneholder over 2,7 millioner navn som er registrert i Finland eller i Finlands nærområder, blant annet i Nord-Norge (Itkonen 1997: 19). I Namnarkivet finnes ca. 12 400 navnesedler med kvenske stedsnavn som er innsamlet i Sør-Varanger, Vardø, Vadsø, Tana, Nesseby, Alta, Kvænangen, Kåfjord, Nordreisa, Storfjord og Lyngen. Kvensk stedsnavnstjeneste har kopier av disse samlingene (Andreassen 2015: 88).

3.3. *Finska bandarkivet*

Finska bandarkivet ble grunnlagt i 1959 ved Helsingfors universitet. Initiativtaker var professor Pertti Virtaranta som hadde fått idéen om et arkiv med lydopptak for dialekter mens han arbeidet i Sverige som universitetslektor i finsk (Yli-Paavola 1970: 10). De fleste materialene i arkivet er båndopptak av finske dialekter som ble systematisk samlet inn på 1960- og -70-tallet (Suutari 2010). Innsamlingen resulterte i at Finland trolig har den største samlingen av dialektmaterialer på bånd i hele verden (Hovdhaugen et al. 2000: 425). Samlingene inkluderer også dialekter på kvensk og meänkieli, som man på innsamlingstidspunktet oppfattet som finske dialekter.

Finska bandarkivet søkte om nordiske midler til innsamlingsarbeidet av kvenske dialekter på 1970-tallet uten å motta støtte. Å samle inn kvenske dialekter til arkivets dialektsamlinger ble imidlertid ansett for å være så viktig at arkivet bestemte seg for å selv finansiere innsamlingsreisene til Norge, fordi man opplevde dette som arkivets ansvarsområde (Lyytikäinen 1982: 151). Dette forteller at finske språkforskere fortsatt på 1960- og -70-tallet hadde en oppfatning om at innsamlingen av kvenske dialekter hørte til det fennistiske dokumentasjonsprosjektet.

Allerede i 1959 ble de første opptakene av kvenske dialekter gjort (Kvensk institutt). På 1960-tallet samlet enkelte stipendiater inn kvenske dialekter. Pekka Laaksonen samlet inn 30 timer med dialektopptak i Vadsø-området. Stipendiatene Marjut Aikio og Anna-Riitta Lindgren samlet inn 30 timer kvenske dialekter i Nordreisa (Lyytikäinen 1982: 160). I tillegg til båndopptak, samlet de også andre typer materiale med kvenske dialekter. Lindgren (2014) beskriver sin tid som stipendiat og sitt arbeid for å samle inn kvenske dialekter i Nordreisa i sin artikkel i Ottar.

Lyytikäinen (1982) gir en oversikt over hvordan Finska bandarkivet systematisk organiserte innsamlingsreiser til områder der man fortsatt kunne finne kvener som snakket sitt språk på 1970-tallet. Det

ble gjort flere reiser til Nord-Norge i 1971–1973. Intervjuerne var Erkki Lyytikäinen, Juhani Pallonen, Matti Punttila, Jorma Rekunen, Pentti Soutkari og Jaakko Yli-Paavola.

Opptakene av kvenske dialekter ble samlet i et stort geografisk område fra Varanger i Øst-Finnmark til Storfjord i Troms, og alle bygdene der det bodde kvener, inkludert mange små steder, ble besøkt. Lyytikäinen (1982: 159) konstaterer at disse opptakene gir et godt bilde av hvordan kvenske dialekter ble snakket på 1970-tallet. Finska bandarkivet hadde sammenlagt 374 timer opptak av kvenske dialekter i slutten av 1981. De mest omfattende opptakene kommer fra Vadsø (80 timer), Nordreisa (73 timer), Sør-Varanger (50 timer), Alta (40 timer) og Porsanger (37 timer) (Lyytikäinen 1982: 160). Senere er det gjort flere opptak, slik at arkivets kvenske dialektopptak teller totalt over 400 timer.

Transkripsjoner av kvenske dialekter bruker finsk-ugrisk fonetisk alfabet (SUT). Denne transkripsjonen ble utviklet av Setälä ved hjelp av den svenske språkforskeren J.K. Wiklund, og den ble presentert i 1901 (Häkkinen 2008). Spesielt for dette fonetiske alfabetet er at man bruker enkelte spesifikke fonetiske tegn som er annerledes enn i det internasjonale fonetiske alfabetet (IPA). Selv om man har forenklet SUT gjennom årene til det man kaller en halvgrov transkripsjon (Yli-Paavola 1970: 75–79; Iivonen et al. 1990: 53–60), kan det likevel være utfordrende å lese transkripsjoner av kvenske dialekter dersom man ikke er kjent med slik transkripsjon. Se for eksempel Spence (2018: 179) om viktigheten å forstå hvordan arkiverte materialer er blitt transkribert.

3.4. «Arkivet for morfologi»

Finske arkiver inneholder også samlinger av morfologi, dvs. informasjon om språkets bøyingsformer og orddanning. «Arkivet for morfologi» ble grunnlagt ved Universitetet i Helsingfors i 1967. Som mål hadde forskerne å samle inn morfologi i hvert tredje finskspråklige sogn, slik at hele språkområdet ble dekket (Itkonen 1997: 13).

Samlingene av morfologi fulgte en innsamlingsplan der målet var å dekke bøyingskategorier og orddanningsprinsipper i finsk. Hver samling inneholder ca. 2500–3000 arkivkort, og det tok 4–6 måneder for de stipendiatarne som deltok i arbeidet, å ferdigstille en samling. Innsamlingen av morfologi ble primært gjort ved å bruke opptak av spontan tale, men også gjennom å spørre informanter om ulike former (Juusela 1987: 297, 302). Arkivet ble digitalisert på 1990-tallet.

Arkivet inneholder samlinger av kvenske dialekter fra Nordreisa og Øst-Finnmark. Disse er samlet inn av Anna-Riitta Lindgren og Marjut Aikio på 1960- og -70-tallet. Samlingen fra Nordreisa er den mest omfattende. Begge disse samlingene er tilgjengelige i digital form.

Samlingene i Nordreisa ble samlet inn i 1969–70 da forskerne oppholdt seg i Nordreisa i lange perioder. Kvensk var fortsatt i bruk som dagligtale i Nordreisa i ca. 10 husholdninger på dette tidspunktet. Informantene var født i perioden 1882–1926 (Lindgren 1972).

Arkivmaterialet om kvensk er også brukt i forskningen på kvensk. Lindgrens avhandling (1993) var den første doktoravhandlingen om kvensk, og den baserer seg bl.a. på den samlingen med morfologi som hun selv var med på å produsere. Også andre forskere har brukt kvensk materiale som finnes i finske arkiver.

4. Arkivenes betydning for kvensk revitalisering

Som denne oversikten viser, finnes det mye språklig dokumentasjon av kvensk i ulike finske arkiver. Når det i tillegg finnes dokumentasjon av kvensk i Norge, kan man konstatere at kvensk er et minoritetsspråk som er rimelig godt dokumentert. I arkivene finnes også ulike typer materialer som øker mulighetene for å bruke arkivmaterialet i revitaliseringsarbeidet.

4.1. Etablering av kvensk skriftspråk

Et sentralt mål i revitaliseringsarbeidet av kvensk er å utvikle kvensk skriftspråk. En viktig motivasjon bak dette var behovet for å produsere læremidler i kvensk. Dette arbeidet begynte etter at kvensk ble anerkjent som språk i 2005, og Kvensk institutt fikk ansvar for arbeidet. Den skriftlige standarden er basert på muntlig kvensk. For å kunne gjennomføre dette arbeidet, overtok Kvensk institutt 419 timer opptak av kvenske dialekter fra Finska bandarkivet. Halvparten av materialet var allerede digitalisert da Kvensk institutt mottok det, og resten har vært digitalisert ved instituttet. Opptakene oppbevares i dag ved Kvensk institutt.

Materialet er brukt i instituttets eget språkarbeid, men også slektninger til de som ble intervjuet, kan få tilgang til opptakene (Kvensk institutt). På sidene til Institutet för de inhemska språken i Helsingfors kan man få informasjon om hvilke av de kvenske dialektopptakene som er transkriberte, og interesserte forskere kan søke om tillatelse til å studere disse dialektopptakene (Kotus).

En viktig begivenhet i arbeidet med å etablere kvensk som skriftspråk, var utgivelsen av kvensk grammatikk av Eira Söderholm. Grammatikken kom ut på kvensk i 2014, og på norsk i 2017. Forfatteren nevner opptakene som ble gjort av Finska bandarkivet, som den viktigste kilden for arbeidet med grammatikken. Også samlinger av kvensk morfologi ved Arkivet for morfologi ble brukt som kilde til grammatikken (Söderholm 2017: 28–29). Kvensk grammatikk følger avgjørelser som Kvensk språkning – som består av kvenske språkbrukere – har foretatt når det gjelder valg mellom ulike mulige alternativer i standardiseringen av kvensk (Keränen 2018: 8–10).

Söderholms grammatikk er en referansegrammatikk (se Jalava og Sandman 2018: 600) i kvensk som gir en oversikt over kvensk fonologi, morfologi og syntaks. Kvensk grammatikk presenterer den såkalte læreboknormalen og har som målsetting å hjelpe språkbrukere som ønsker å skrive kvensk og dem som ønsker å lære seg kvensk (Söderholm 2017: 37; Keränen 2018: 10).

Kvensk grammatikk har vært avgjørende også i arbeidet med utviklingen av kvenske digitale verktøy på internett (Giellatekno). Spesielt viktig var Kvensk grammatikk for arbeidet å lage en morfologisk analytator, som er knyttet til en digital kvensk ordbok. Den kan hjelpe språkbrukere også med bøyninger av kvenske ord (Haavisto et. al. 2014: 181). I dette arbeidet har spesielt Trond Trosterud gitt et verdifullt bidrag.

Finsk dialektordbok baserer seg på Finska dialektarkivet. Dialektordboka er ikke ferdigstilt i sin helhet ennå, til tross for at det er mer enn hundre år siden Setälä presenterte de første planene for denne ordboka. Dialektordboka kom ut i bokform i 8 deler etter 1985, men i 2012 ble det bestemt at hele dialektordboka skal gis ut i digital form (SMS). For etablering av kvensk skriftspråk er det behov for å hente ord fra muntlig kvensk (Söderholm 2005), og slik ord er også dokumentert i den finske dialektordboka, i tillegg til at kvenske ord også kan hentes fra Finska dialektarkivet og dialektopptakene i Finska bandarkivet. Derfor kan det fennistiske dokumentasjonsarbeidet med å samle inn ordforråd som også inkluderte kvenske dialekter, få betydning for utviklingen av ordforrådet i kvensk skriftspråk.

Man antar ofte at utvikling av en skriftstandard er vesentlig for revitaliseringen. Uten skriftspråk er det vanskelig for eksempel å lage læremateriell for undervisning. Likevel kan en skriftlig varietet av et minoritetsspråk bli møtt med skepsis av språkbrukere som er vant til å bruke språket bare muntlig. Skriftspråket kan virke fjernt for eksempel fordi det inneholder former som man ikke kjenner fra egen dialekt. Språkbrukere kan derfor også avvise en skriftlig standard basert på sitt minoritetsspråk (Lane 2015: 280). På grunn av dette inkluderer man en god del variasjon i kvensk skriftspråk, slik at flere språkbrukere kan kjenne igjen muntlige former som de bruker (Söderholm 2017). Selv om bruk av skriftlig kvensk har økt de siste årene, er det fortsatt store utfordringer knyttet til å spre bruken av den på flere områder. Etableringen av kvensk som skriftspråk har likevel allerede gjort at det gis mer oppmerksomhet til kvener som minoritet enn tidligere (Keränen 2018: 12–14).

4.2. *Bruk av kvenske stedsnavn*

Kvenske stedsnavn presenteres i digital form på databasen «Kvensk stedsnavndatabase», som har 10 000 registrerte stedsnavn. En god del av originalmaterialet kommer fra Namnarkivet i Institutet för de inhemska språken i Helsingfors. I tillegg er flere kvenske stedsnavn registrert i Sentralt stedsnavnregisteret i Norge (SSR). I Kvensk stedsnavndatabase kan man søke på stedsnavn, og det er mulig å finne forklaring av det kvenske navnet på norsk, i tillegg til parallellnavn på samisk og norsk (Kvenske stedsnavn).

Den norske stedsnavnloven fra 1990 forutsetter at kvenske stedsnavn skal tas vare på, og myndighetene skal medvirke til kjennskap til navnene og aktiv bruk av dem. Siden 2015 har kvensk ortografi blitt brukt i stedsnavnene (Målrettet plan 2017–2021, 21). Flere kvenske stedsnavn er skiltet enn tidligere. I 2019 ble det satt opp 50 nye skilt som inneholdt stedsnavn på kvensk, i tillegg til norsk og samisk (Lanes 2019). Bruk av minoritetsspråklige stedsnavn på offentlige skilt bidrar til synliggjøring av minoritetsspråk i det offentlige rom.

4.3. Fennistisk språkdokumentasjon sammenlignet med dokumentasjon i dokumentasjonslingvistik

At kvensk tidlig ble inkludert i fennistiske innsamlingsprogrammer, har altså hatt betydning for revitaliseringen av kvensk i dag. Dette kan virke som et paradoks siden fennomanenes iver for å inkludere områder utenfor Finlands grenser i sine prosjekter, vekket bekymring i Norge for at Finland hadde politiske interesser overfor de områdene hvor det var bosatt kvener (Ryymim 2004). Så lenge kvensk ble ansett for å være en finsk dialekt, var det naturlig å inkludere kvenske dialekter i fennistiske prosjekter. Språkforskere som deltok i prosjektene, hadde også vitenskapelig interesse av å hente frem all tilgjengelig informasjon om det finske språket. Dokumentasjon av dialekter ble ansett som viktig også på grunn av at man var redd for at dialekter skulle forsvinne (Strandberg 2004: 51, 55, 74; Nuolijärvi og Sorjonen 2005: 12).

Et av kjennetegnene på det fennistiske vitenskapsparadigmet har vært et sterkt søkelys på empirisk materiale. Karlsson (1975) kritiserte dette, og påpekte at også materialinnsamling er styrt av et vitenskapelig paradigme. For eksempel har diskusjonstemaer i opptakene av dialekter ofte satt søkelys på temaer som hører til gamle levemåter, og valg av tematikk påvirker derfor hvordan materiale kan brukes. Fennistiske materialinnsamlingsprosjekter ble ikke gjennomført med tanke på språkrevitalisering i fremtiden. Derfor har dette materialet selvsagt også mange begrensninger når man ønsker å bruke det i revitalisering av et minoritetsspråk.

Arkivmateriale som er samlet inn ved fennistiske språkdokumentasjonsprosjekter, skiller seg fra dokumentasjon av språk som man gjør i dag i dokumentasjonslingvistikken. Der er målet å samle inn materiale i språkets naturlige omgivelser i ulike kontekster. Diskusjonstemaer skal også inkludere temaer fra hverdagslivet, og ikke bare presentere gamle levemåter. Dokumentasjonen skal inneholde interaksjon mellom språkbrukere, og språkbruk fra alle aldersgrupper er interessant. Språkbrukere skal være engasjert i innsamlingsarbeidet, og samarbeide med forskerne (Austin og Sallabank 2018: 209–211). I tillegg bidrar den teknologiske utviklingen til at det finnes flere muligheter for å dokumentere språk, og også til å presentere og bruke innsamlet språklig materiale, enn da man drev feltarbeid innen tradisjonell dialektologi.

Slik Austin og Sallabank (2011: 212) påpeker, har dokumentasjonslingvistikken hentet ideer fra sosiolingvistikken når det gjelder hvordan dokumentasjon helst skal gjennomføres. Innsamlingen av kvensk materiale ble gjort før sosiolingvistikken ble etablert i fennistikken på 1970-tallet (Nuolijärvi og Sorjonen 2005: 12), noe som betyr at paradigmet som styrte den fennistiske språkdokumentasjonen før denne tiden, som regel var det samme som innenfor tradisjonell dialektologi. Tross dette hadde finske forskeres arbeid med å samle inn kvenske dialekter betydning for minoriteten allerede på 1960–70-tallet. På dette tidspunktet var kvener fortsatt en usynlig minoritet i Norge. Einar Niemi (2010: 47) påpeker at interessen som finske forskere viste for kvener, var en del av prosessen som på 1960-tallet gjorde at man oppdaget den kvenske minoriteten etter en periode hvor man hadde trodd at den var fullstendig assimilert og nærmest ikke eksisterte lenger.

5. Avslutning

Kvenske dialekter har vært inkludert i fennistiske innsamlingsprosjekter helt siden FLS sendte David Skogman til Norge på 1860-tallet. Materialinnsamlingen av kvensk hørte til prosjektet som i første fase var knyttet til fennomaners nasjonsbyggingsprosjekt der utviklingen av et moderne skriftspråk for finsk spilte en viktig rolle. Dialekter ble et eget forskningsobjekt innen fennistikken mot slutten av 1800-tallet. Systematiske innsamlingsprosjekter av dialektmateriale preget det fennistiske vitenskapsparadigmet i en lang periode (Karlsson 1975).

Flere innsamlingsprosjekter har resultert i at finske arkiver disponerer mye materiale av kvenske dialekter. Selv om innsamlingen av dialekter ikke hadde som formål at materialet skulle brukes i språkrevitaliseringsarbeid, har dette materialet likevel vært til hjelp for revitaliseringen av kvensk i dag. Spesielt viktig har intervjumateriale av kvenske dialekter fra 1960–70-tallet vært i prosessen med å utvikle et kvensk skriftspråk.

Spence (2018) påpeker at arkivmateriale ikke kan erstatte levende språkbrukere. Selv om kvensk er et truet språk i dag, finnes det fortsatt mange personer som kan snakke språket. Språkrevitalisering er krevende arbeid. En del viktige forutsetninger er imidlertid på plass med revitalisering av kvensk.

Litteratur

- Airila, Martti. 1912. *Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta murteen suhdetta muihin murteihin silmällä pitäen*. Suomi IV:12, 1–244. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Andreassen, Irene. 2015. Kvenske stedsnavn i Norge. I *Namn i det fleirspråklege Noreg*, red. av Gulbrand Alhaug og Aud-Kirsti Pedersen, s. 85–103. Novus forlag, Oslo.
- Anttila, Raimo, Kaisa Juusela og Heikki Paunonen. 1995. Miten muodot muuttuvat? Ensimmäinen väitös suomen kielestä Norjassa. *Virittäjä* 3: 390–408.
- Austin, Peter K. 2020. Language Documentation and Language Revitalization. I *Revitalizing endangered languages: a practical guide*, red. av Justyna Olko og Julia Sallabank, s. 199–212. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781108641142.014>
- Austin, Peter og Julia Sallabank. 2018. Language Documentation and Language Revitalization. Some Methodological Considerations. I *The Routledge Handbook of Language Revitalization*, red. av Leanne Hinton, Leena Huss og Gerald Roche, s. 207–215. Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9781315561271-26>.
- Engman, Max 2016. *Språkfrågan. Finlandsvenskhetens uppkomst 1812–1822*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.
- Giellatekno. Språkverktøy for kvensk. <https://giellatekno.uit.no/cgi/index.fkv.fin.html>
- Grünthal, Riho. 2014. Setälän suuren sanakirjaohjelman tausta. *Virittäjä* 2: 242–249.
- Haavisto, Mervi, Kaisa Maliniemi, Leena Niiranen, Pirjo Paavalniemi, Tove Reibo og Trond Trosterud. Kvensk ordbok på nett - hvem har nytte av den? I *Nordiske studier i leksikografi 12. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden Oslo 13.–16. august 2013*, red. av Ruth Vatvedt Fjeld og Marit Hovdenak. Skrifter utgitt av Nordisk forening for leksikografi (13), s. 176–192.
- Haugen, Morten Olsen. 2021. *Carl Axel Gottlund i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 16. april 2022 fra https://snl.no/Carl_Axel_Gottlund.
- Hovdhaugen, Even, Fred Karlsson, Carol Henriksen og Bengt Sigurd. 2000. *The History of Linguistics in the Nordic Countries*. Societas Scientiarum Fennica. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Häkkinen, Kaisa. 1994. *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. WSOY, Helsinki. <https://doi.org/10.21435/sflin.19>
- Häkkinen, Kaisa. 2008. *Suomen kielen historia 2. Suomen kielen tutkimuksen historia*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja, Turku.
- Häkkinen, Kaisa. 2015. *Spreading the Written Word: Mikael Agricola and the Birth of Literary Finnish*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hyltenstam, Kenneth og Tommaso Milani. 2003. *Kvenskans status: Rapport for Kommunal- og regionaldepartementet og Kultur- og kirkedepartementet i Norge*. Oslo. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kkd/hdk/2003/0003/ddd/pdfv/193348-kvenrapport_hyntenstam_slutversion_oktober.pdf.
- Iivonen, Antti, Antti Sovijärvi og Reijo Aulanko. 1990. *Foneettisen kirjoituksen kehitys ja nykytila. Kansainvälinen foneettinen aakkosto (IPA). Suomalais-ugrilainen tarkekirjoitus (SUT)*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen monisteita n:o 16. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Itkonen, Terho 1997. *Nimestäjän opas. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisien kielten opintoja varten XIII*. Kolmas, uusittu painos. Suomalais-ugrilainen seura, Saarijärvi.
- Jalava, Lotta og Erika Sandman. 2018. Kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus. I *Kielentutkimuksen menetelmiä I–V*, red. av Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne og Kaius Sinnemäki, 596–638. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1457. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1qp9hgb.21>.
- Juusela, Kaisa. 1987. Muoto-opin arkisto kaksikymmenvuotias. *Virittäjä* 91 (3): 289–313.
- Karlsson, Fred 1975. Fennistiikan tieteenparadigmasta ja sen ohjausvaikutuksesta. *Virittäjä* 79 (2): 179–193.
- Keränen, Mari. 2018. Language Maintenance through Corpus Planning – the Case of Kven. *Acta Borealia* 35 (2): 176–191. <https://doi.org/10.1080/08003831.2018.1536187>.

- Kiviniemi, Eero. 1990. *Perustietoa paikannimistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kolehmainen, Taru. 2014. *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Korhonen, Mikko. 1986. *Finno-Ugrian language studies in Finland 1828–1919*. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918 11. Societas Scientiarum Fennica, Helsinki.
- Kotus. Kotimaisten kielten keskus. Institutet för de inhemska språken. <https://www.kotus.fi>.
- Kvensk institutt. Lydoptak av kvenske dialekter. <https://www.kvenskinstitutt.no/eget-sprakarbeid/ressurser/lydoptak-av-kvenske-dialekter/>.
- Kvenske stedsnavn. Kvensk stedsnavndatabase. <http://www.kvenskestedsnavn.no>.
- Lane, Pia. 2015. Minority language standardization and the role of users. *Language Policy* 14 (3): 263–283. <https://doi.org/10.1007/s10993-014-9342-y>.
- Lanes, Laila. 2019. Over 50 kvenske navn på skilt. NRK 11.11.2019. <http://www.kvenskestedsnavn.no>.
- Lappalainen, Hanna og Mari Siirainen. 1999. Kotikielen seuran toimintaa sata vuotta sitten. *Virittäjä* 103 (4): 556–571.
- Lindgren, Anna-Riitta. 1972. *Keruukertomus*. Morfologian arkisto. Kokoelma saatu arkistoon 25.10.1972. Forfatteren har kopi.
- Lindgren, Anna-Riitta. 1993. *Miten muodot muuttuvat. Ruijan murteiden verbitaivutus Raisin, Pyssyjoen ja Annijoen kveeniyhteisöissä*. With English Summary. Doktoravhandling. Universitetet i Tromsø.
- Lindgren, Anna-Riitta. 2014. Litt før den etniske renessansen – feltarbeid blant kvener på slutten av 1960-tallet. *Ottar* 5 = 303: 34–40.
- Luodonpää-Manni, Milla og Krista Ojutkangas. 2018. Laadullinen aineistopohjainen kielentutkimus. I *Kielentutkimuksen menetelmiä I–V*, red. av Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne og Kaius Sinnemäki, 412–441. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1457. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1qp9hgb.15>.
- Lyytikäinen, Erkki. 1982. Nauhoitusmatkalla Ruijassa. I Ulkosuomalaisia red. av Pekka Laaksonen og Pertti Virtaranta. *Kalevalaseuran vuosikirja* 62: 151–165. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Jyväskylä.
- Mielikäinen, Aili. 2017. Ensimmäisten suomenkielisten murrettutkimusten metakieli. *Virittäjä* 121 (3): 355–381. <https://doi.org/10.23982/vir.58386>.
- Målettet plan 2017–2021. Vidare insats for kvensk språk. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Nielsen, Konrad. Manuskript. *Äänneopillisia seikkoja : kahdesta Norjan suomalaisesta murteesta (muistiinpanojen perusteella)*. Håndskrevet manuskript. UiO, Universitetsbibliotek.
- Niemi, Einar. 2010. Kvenene – Nord-Norges finner. En historisk oversikt. I *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*, red. av Anne C. Bonnevie Lund og Bente Bolme Moen, s. 33–50. Tapir akademisk forlag, Trondheim.
- Nuolijärvi, Pirkko og Marja-Liisa Sorjonen. 2005. *Miten kuvata muutosta. Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 13. Näköispainos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki. Tilgjengelig på https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk13/miten_kuvata_muutosta_verkkojulkaisu_13.pdf
- Palander, Marjatta. 2000. Puhetutkimuksen uudet haasteet. Virkaanastujaisesityelmä. Joensuun yliopistossa 12. toukokuuta 2000. *Virittäjä* 104 (3): 436–441.
- Paunonen, Heikki. 1976. Kotikielen Seura 1876–1976. *Virittäjä* 80 (3–4): 310–432.
- Ryymän, Teemu. 2004. «De nordligste finner.» *Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentligheten 1800–1939*. Speculum Boreale 6. Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- SMS. Suomen murteiden sanakirja. https://www.kotus.fi/sanakirjat/suomen_murteiden_sanakirja.
- Spence, Justin. 2018. Learning Languages Through Archives. *The Routledge Handbook of Language Revitalization*, red. av Leanne Hinton, Leena Huss og Gerald Roche, 179–187. Routledge. New York. <https://doi.org/10.4324/9781315561271-23>
- Strandberg, Jan. 2004. *Ei sanat salahan jous: fennistiikan murteenkeruun historiaa 1868–1925*. Pro-gradu tutkielma. Helsingin yliopisto, Suomen kielen laitos. Tilgjengelig på <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20041606>.

- Sulkunen, Irma. 2004. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Suutari, Toini. 2010. Suomen kielen nauhoitearkisto – vireä viisikymppinen. *Virittäjä*, 114 (3): 423–426.
- Söderholm, Eira. 2005. Planlegging av kvensk språk – utvikling av ordforråd. I *Kvener og skogfinner i fortid og nåtid*. Rapport fra seminaret «Kvener og skogfinner i fortid og nåtid identitetsforvaltning og strategier», Vadsø oktober 2005, red. av Anna-Riitta Lindgren, Einar Niemi, Marit Anne Hauan, Leena Niiranen og Trond Thuen. *Speculum Boreale* 9, s. 43–50. Skriftserie frå Institutt for historie, Tromsø.
- Söderholm, Eira. 2017. *Kvensk Grammatikk*. Cappelen Damm akademisk, Oslo.
<https://doi.org/10.23865/noasp.24>.
- Tiedenaisia. Vitenskapskvinner. Women of Learning. Lyyli Rapola, nimistöntutkija, paikannimiarkiston hoitaja 1904–1979. Tilgjengelig på <https://www.mv.helsinki.fi/home/eisakso/tiedenaiset/rapola.html>
- Tommila, Päiviö. 1989. Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella. I *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, red. av Päiviö Tommila og Maritta Pohls, s. 51–65. Kustannuskiila Oy Kuopio, Jyväskylä.
- Utvik, Hanne. 1996. *Norske ord i finsk språkdrakt: en studie av nyere skandinaviske substantivlån i kvensk/ruijafinsk tekstmateriale med hovedvekt på norske lån*. Hovedfagsoppgave. Universitetet i Tromsø.
- Uusitalo, Helinä. 2015. 100-vuotias nimiarkisto. Kotuksen kolumnit 9.4.2015. Tilgjengelig på https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_og_esitelmat/muita_kotuslaisten_kolumneja/100-vuotias_nimiarkisto.17581.news
- Virtanen, Matti. 2002. *Fennomanian perilliset: Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Woodbury, Anthony C. 2011. Language Documentation. I *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*, red. av Peter K. Austin og Julia Sallabank, s. 159–186. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511975981.009>.
- Yli-Paavola, Jaakko. 1970. *Vuosikymmen kielennauhoitusta. Suomen kielen nauhoitearkiston toimintaa v. 1959–1968*. Tietolipas 60. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vammala.